

intensyvus žodinės tradicijos elementų vartojimas? Ar taip labai pasitikima tradicinės verbalinės raiškos efektyvumu, ar taip labai jaučiamas poreikis visiem žinomą diskursą modifikuoti? Ar tikrai tautosaka tinkamiausia kalbėtis su vaiku? Ar tikrai tautosakos ir mitologijos tokios universalios temos ir problematika, kad norom nenorom reikia cituoti, kai kūrėjas nori pasakyti jaunesniam už save ką svarbaus apie pasaulį ir gyvenimą? Ieškant atsakymų į šiuos klausimus išsižūrėti

verta ne tik į kūrinius, bet ir į autorių biografijas.

Perskaičiusi knygą lieku įsitikinusi dėl keleto dalykų: tautosaka reikalinga poezijai, poezija vis dar kuria ir palaiko mitus, o mums vis dar reikia saugaus ir harmoningo pasaulio vaizdo, žaidimo, iliuzijų ir žodžio magijos. Tas jaukus ir mielas prieglobstis literatūros kūrėjams ir jos skaitytojams yra vaikystė. Belpa padėkoti autorei už įdomią ir turiningą monografiją.

Jurga Sadauskienė

Lietuvininkų dainos etninio tapatumo paieškose

Pagaliau pralaužti ledai, ir lietuvininkų muzika (kitai sakant, dainos, nes instrumentinė muzika neišliko) visavertiškai įžengė į šio regiono etninio tapatumo klausimų sprendimo paieškų erdvę. Linos Petrošienės knyga¹ – iš tiesų pirmoji tokio masto studija, aprėpusi bene visą šiandien prieinamą ir žinomą lietuvininkų muzikinę medžiagą ir platus jos kontekstą. Knygoje pasitelkiama daugybė kitų mokslo sričių – kalbotyros, archeologijos, istorijos – duomenų, be to, nagrinėjama kultūrinė, socialinė, konfesinė terpė, veikusi dainas ir dainavimą. Ji labai įdomiai ir įtaigiai atskleidžiama cituojant pačių pateikėjų pasisakymus bei apibendrinant įvairių kraštotyros publikacijų medžiagą. Verčiant knygos lapus, pamažu ima aiškėti, kaip, kodėl gyvoji šio regiono etninės muzikos tradicija užgeso, tiesiog nutrūko, kaip neliko ir paties regiono su jo kompaktiška bendruomene. O juk tuo pat metu visi kiti Lietuvos regionai savo tradicinę muziką ne prarado, o transformavo ir tebeturi iki šiol, nors ir sunkiai atpažįstamu pavidalu. Atsiveria pamažėli paprastėjančių, dermiškai vienodėjančių, miesto kultūros veikiamų, sąryšių su agrariniu ciklu praradusių, taip ir neišsileidusių daugiabalsio dainavimo lietuvininkų dainų kelias. Jis nutrūksta dėl daugelio

supuolusių bei pragaištingą baigtį lėmusių aplinkybių.

Pagrindinis akcentas – lietuvininkų dainos, jų muzikinėms savybėms nagrinėti paskirta didelė knygos dalis. Labai svarbu, jog autorė išryškina buvusį subregioninį muzikinės medžiagos pasiskirstymo aspektą. Šiaurinė Mažosios Lietuvos dalis nuo pietinės skiriasi darbe išnagrinėtu melodijų dermių pobūdžiu. Žinoma, netikėtas ir aiškiai pernelyg skubotas yra mėginimas šių išskirtų subregionų susidarymą sieti su ankstyvojo neolito ir Narvos kultūrų plotais (p. 117–119, 155). Tačiau autorė nėra kategoriška, be to, remiasi ir Mažosios Lietuvos tarmių paplitimo duomenimis. Pietinė muzikos duomenimis išskirta regiono dalis sutampa su vakarų aukštaičių, šiaurinė – su vakarų žemaičių donininkų patarnių plotais. Donininkų (pasak tarmių tyrinėtojų, žemaičiais jie savęs nelaike, p. 168) dainos muzikiniu požiūriu mažai ką bendra turi su kitų Žemaitijos subregionų dainomis, jų tarpusavio sąveika taip pat labai menka (p. 121, 169, 195). Žemaičių dainos ne veikė lietuvininkiškasias, bet tiesiog atsidūrė jų vietoje tiesioginio perėmimo būdu, lėmus istorinėms aplinkybėms ir dideliām migracijos protrūkiui (p. 169, 195). Toks tarmės ir muzikinės tautosakos duomenų nesusitapimas paskatino darbe autorei prasitarti, jog galbūt „šiaurinėje Mažosios Lietuvos etninės muzikos srityje melodika buvusi senesnė už

¹ Lina Petrošienė. *Lietuvininkų etninė muzika: tapatumo problemos*, Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2007. – 382 p.

esamas tarmes“ (p. 121), tačiau jokių šio spėjimo patvirtinimų knygoje nėra pateikta.

Berods pirmąsyk sugretinti visų aplinkinių regionų (kuršininkų, žemaičių, dzūkų, vakarų aukštaičių veliuniškių bei suvalkiečių, kašubų, mozūrų), taip pat ir ilgą laiką poveikį dariusių vokiečių dainų muzikiniai duomenys. Toks platus lyginimas tarsi išsprendžia kai kurių ankstesnių siauresnių tyrimų nenuoseklumą. Paaikškėja, jog artimiausios lietuvininkų dainoms yra suvalkiečių bei vakarų aukštaičių veliuniškių dainos (p. 195).

Vienoje vietoje galima rasti visą informaciją apie dainų publikacijas ir net jų istoriją, apie dainų tyrimus. Teksto suvokimą nepaprastai palengvina sudaryti žemėlapiai. Kaip niekad išsamiai nagrinėjamos ir galimos dainavimo sąsajos su kalendorinio agrarinio ir šeimos ciklų papročiais. Deja, buvusias sąsajas itin smarkiai paveikė tiek miesto mados, vokiškoji kultūra, tiek evangeliškoji tikėjimo dogmos (p. 206).

Besidžiaugiant darbo savalaikiškumu, užmoju ir aktualumu, vis dėlto norėtusi autorei ir papriekaištauti. Pirmiausia dėl to, kad muzikinės medžiagos tyrimas „kabinetinis“, „popierinis“, to visiškai nė nebendant išvengti (nors buvo galima). Šis priekaištas kyla dėl kelių priežasčių.

1. Neakcentuojama pirminio ir objektyviausio šaltinio – garso (gal ir vaizdo) įrašo svarba. Autorė tikrai galėjo praplėsti analizės lauką, nagrinėdama ne tik „popierinį“ melodijų pavidalą, bet ir garso įrašus, kurių esama nuo prieškarinio laikų iki pat XX a. paskutinių dešimtmečių. Savaime suprantama, viename darbe neįmanoma išnagrinėti visų plataus ir daugiasluoksnio reiškinių aspektų ir būtina palikti erdvės ateičiai. Vis dėlto, jei jau buvo numatyta aprėpti visą esama medžiagą (p. 9), norėtusi, kad bent jau informacija apie ją būtų pateikta nuosekliai ir tvarkingai. Dabar tokio nuoseklumo trūksta. Antai poskyryje „Pirmosios publikacijos, tautosakos rinkiniai, dainynai, garso šaltiniai“ išvardytos garso įrašų publikacijos, tačiau kitame poskyryje – „Archyviniai duomenys“ (p. 31–34) – žinių apie garso įrašus visai nėra. Knygos gale su-

dėti duomenys apie visus žinomus pateikėjus ir iš jų užrašytų dainų saugojimo vietas, tačiau garso įrašai nurodomi ne visur, nors kai kada tikrai žinoma, jog tokių yra (kaip antai Martyno Jankaus).

2. Nesigilinama į variantiškumą (apie tai vos užsimenama, p. 33), kuris yra folkloro kūrinių gyvavimo pagrindas. Tarsi stebimasi, kad gerokai skiriasi M. Jankaus į plokštelę įdainuotų ir anksčiau ranka užrašytų variantų melodijos. Labai mažai kalbama apie ypatingą Kristupo Reizgio dainavimo manierą (p. 140–141).

Knygos autorė galėtų paprieštarauti – juk tikrai nemenka lietuvininkų dainų melodijų dalis užrašyta labai seniai, ranka popieriuje, tad nei atlikimui, nei individualumui, nei variantiškumui tirti nėra tinkama. Vis dėlto žengta lengviausiu keliu, siekiant „nekomplikuoti ir taip sudėtingos melodijų užrašymo patikimumo problemos“ (p. 49). Deja, problema komplikuojasi dėl ne visai aiškaus teorinio metodologinio pagrindo, o tai jau antras nemenkas priekaištas autorei. Muzikos analizei gerokai pakenkė terminų vartosenos nenuoseklumas, kilęs iš kelių skirtingų muzikinių sistemų nepagrįstos samplaikos.

Nuostabiausia, kad autorė neapeina ir neneigia kitų autorių, rašiusių apie senąjį intonavimą ir senąsias tradicines dermes bei darnas. Tai ir Feliksas Kuršaitis, rašęs, kad jo surinktos, nuo vaikystės pažįstamos ir visą gyvenimą ausyse skambėjusios dainos nėra nei mažorinės, nei minorinės, ir Romualdas Apanavičius, teigęs, jog natūraliai intonuojamame garsaeilyje beveik nėra pustoniu, ir Rytis Ambrazevičius, pastebėjęs, jog pašaliečio suvokiamos darnos nebūtinai atitinka kultūros reprezentanto intencijas (p. 55–56). Vis dėlto apsistojama prie lietuvininkų melodijų skirstymo į tris dideles grupes: mažorinio, minorinio pobūdžio ir kintamos dermės (p. 49), nors buvo užsibrėžta remtis liaudies dainų melodijų tipologija, tai yra Genovaitės Četkauskaitės, Laimos Burkšaitienės ir Rimanto Sliužinsko darbais (p. 10, 51). Teigiama, jog vartojami terminai *mažorinis*, *minorinis* nėra susiję su mažoro-minoro (Durmoll) sistema (p. 49), o terminai, reiškiantys

modalinių dermių pavadinimus, nėra susiję su bažnytinių dermių sistema (p. 50). Bet nuolat operuojama *tonacijos, moduliacijos, alteracijos* sąvokomis (ar jos gali būti nesusijusios su mažoro-minoro sistema?), dar patikslinant jų reikšmes iš Antano Krutulio muzikinių terminų žodynelio (beje, terminų vartoseną kinta istoriškai, tad ar nevertėjo remtis naujausia tokio pobūdžio literatūra?). Be to, prie kai kurių melodijų pavyzdžių tonacija nurodoma papildomai (raštu), o kai kurios melodijos kažkodėl transponuojamos, bet nebūtinai taip, kad pagrindinis atraminis garsas (pagrindinė tonika) būtų g^1 (kaip, atrodytų, turėtų būti daroma, jei remiamasi G. Četkauskaitės sisteminimo metodika).

Neaišku, kodėl nevartojami vienodos darybos jau prieš keletą dešimtmečių faktūros pobūdžiui apibūdinti išgalėję terminai *homofonija* ir *monofonija*², o vietoj pastarojo termino pasirenkamas kitas, giminingas, bet apibūdinantis atlikimo būdą – *monodija* (gr. *monōdia* < *monos* – vienas + *ōdē* – giedojimas), kitaip sakant, *solo*, nors atlikimo būdai knygoje visai nenagrinėjami, apie juos tik užsimenama. Tačiau tarpinėse poskyrio apie kintamųjų dermių melodijas išvadose, autorei prieštaraujant pačiai sau, rašoma: „Vienbalsė melodikos faktūra negali būti tapatinama su

monodiniu melodikos stiliumi – tai skirtingi dalykai, kuriuos supainiojus arba traktuojant lygiavertiškai, kuriami tikrovės neatitinkantys stereotipai“ (p. 114). Taip ir lieka neaišku, ar autorė iš esmės pripažįsta horizontaliojo – monofoninio (ir nebūtinai septynialeipsnio), ne sąskambiais, bet vienas po kito einančiais garsais (ir nebūtinai temperuotais intervalais) grįsto – muzikinės erdvės organizavimo būdo galimybę.

Galbūt įvairi lietuvininkų muzikos analizė – šios mokslininkės ateities tyrimų kelias, apie kurį ji mąsto, jam rengiasi, ir ateityje išvysime dar ne vieną malonią staigmeną – darbus, atskleidžiančius vis daugiau lietuvininkų muzikos savitumo ir slėpinių. Ta pati muzikinės medžiagos sankaupa (ta pati, nes, matyt, esmingai nepasipildys), autorės nepaprastai kruopščiai surankiota ir pristatyta (išskyrus, žinoma, garso, o gal netgi vaizdo įrašus), lauks tolesnių interpretacijų bei apibendrinimų, kurie išryškins dar ne vieną netikėtą, nežinotą aspektą. Taškas toli gražu dar nėra padėtas. Tačiau galbūt tai ir yra tikroji knygos prasmė – skatinti apmąstymus, prieštaravimus, naujų sprendimų paieškas, kelti naujus klausimus. Kas padaryta, yra ištis verta pagarbos – lietuvininkų dainos gyvai bei įtaigiai susiejamos su ištis komplikuota šio regiono etninio tapatumo istorija.

² Žr. *Muzikos enciklopedija*, t. 2, Vilnius, 2003.

Aušra Žičkienė

Dainyno I tomo palikuonė

Praėjus 27 metams nuo *Lietuvių liaudies dainyno* I tomo *Vaikų dainos* pasirodymo, Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas išleido Živilės Ramoškaitės sudarytą rinkinį *Vaikų dainos**. Prie jo pridėta kompaktinė plokštelė su autentiškais 71 dainos įrašais. Ketvirtajame viršelyje pateikta anotacija ir sudarytojos parašytas įvadas rodo, jog leidinys sumanytas jauniems tėveliams. Viliamasi, kad jis taps nauja alternatyva auginant

ir auklėjant vaikus. Tokia paskirtis būdinga populiariesiems leidiniams. Vis dėlto naujosios *Vaikų dainų* knygos nesinori griežtai priskirti šių leidinių kategorijai. Pirma, ji parengta pačius solidžiausius tautosakos veikalus skelbiančioje mokslo įstaigoje. Antra, tiek tekstai, tiek melodijos parengti labai atsakingai, pažymėtina – su tarminėmis transkripcijomis, o tai būdinga tik moksliniam leidiniui. Ir trečia, visų svarbiausia, kaip teigiama įvado pabaigoje, rinkinys „buvo sudaromas remiantis 1980 m. išleistu *Lietuvių liaudies dainyno* pirmuoju tomu, kurį paren-

* *Vaikų dainos*, sudarė Živilė Ramoškaitė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2007. – 294 p. + k. pl.